

HISTÓRIA SKORO SÚČASNÁ

alebo

SÚČASNOSŤ UŽ TAK TROCHU HISTORICKÁ

Hovoríme s PhDr. Damiánom Kováčom, DrSc., riaditeľom Ústavu experimentálnej psychológie pri SAV v Bratislave

Je skoro až symbolické ak v jednom roku si československí psychológovia pripomínajú /a spolu s nimi i celá naša verejnosť/ súčasne vznik novodobých dejín našich národov i počiatok novej etapy vývinu psychologických vied. A nie je to len symbolika. Je to skôr vyjadrenie hlbkej spoločenskej súvislosti: bez socialistického zriadenia by naša psychológia nebola na takej úrovni ako je dnes.

Hoci dvadsať rokov od inštitucionalizovania základného psychologického výskumu /založením samostatného psychologického laboratória SAV - 1.IV.1955; predchodcu dnešného Ústavu experimentálnej psychológie/ nepatrí svojou dĺžkou medzi zvlášť okrúhle jubileá - pretože je to minulosť rovnako i súčasnosť - napriek tomu môžeme ich považovať za historické. Svoju historičnosť si získali významom, vplyvom na celý nasledovný vývin a akceleráciu slovenskej /v širšej súvislosti aj československej/ psychológie. Predovšetkým tým, že sa psychológia začala budovať na princípoch marxistickej metodológie vied, na experimente, na princípoch matematickej exaktnosti, biologickej a fyziologickej orientácii.

Podobne by sme mohli hovoriť aj o druhom, "malom"

jubileu, ktoré nie je vonkoncom malé. O desiatom výročí založenia prvého medzinárodného psychologického časopisu v krajinách socialistického spoločenstva, *Studia psychologica*. Časopisu, ktorý je veľmi významný sprostredkovateľ, komunikačná báza medzi psychológmi socialistických krajín. A nielen medzi nimi. *Studia psychologica* prispievajú vo veľkej miere k prenikaniu marxistickej psychológie medzi nemarxisticky orientovaných psychológov.

Pri príležitosti obidvoch jubileí sme zašli za riaditeľom Ústavu experimentálnej psychológie pri SAV v Bratislave, súdruhom dr. Damiánom Kováčom, DrSc., aby sme mu položili niekoľko otázok.

OTÁZKA:

Súdruh riaditeľ,
hodnotiť vývin
psychologického vý-
lých tridsať ro-
by ste to mohli
vyjadriť ?

Dr.D. KOVÁČ:

tieto udalosti štatistiky, tak bilné čísla, nad sto, nad sto, lebo vývoj psychológie na Slovensku zaznamenal po II. svetovej vojne niekoľko násobný vzrast, ak berieme do úvahy len tie bežné kvantitatívne ukazovatele. Ak by sme zobrali túto odpoveď z teoretického hľadiska, tak by som povedal tak isto, že sa urobilo ohromne veľa, pretože inštitucionalizovanie základného výskumu znamenalo vytvorenie

keby ste mali
základného psy-
skumu za uplynu-
kov u nás, čím
najadekvátnejšie

Keby sme sa dali vyjadriť číslami by to boli horič vždy nad sto,

profesionálnych výskumníkov, ktorí nielen technicky, ale zaangažovaním mohli vytvárať nové fakty. Ale keď si vezmem praktickú stránku veci a mal by som odpovedať na otázku, no čo z toho má spoločnosť odborná tak som trochu skeptický, pretože fakt je ten, že na prijatie, akceptovanie psychologických poznatkov sú potrebné isté širšie odborné aj spoločenské podmienky. No a tu, ako keby sa zaostávalo, takže platí naďalej takáto kabinetná metafora, že keby všetci psychológovia v základnom výskume vymreli, žeby to možno málokto pocítil. Na rozdiel od pekárov.

OTÁZKA: Vaše osobné subjektívne pocity, ktoré máte pri tomto výročí?

Dr.KOVÁČ: Predovšetkým som rád aj nerád, že som sa dožil takéhoto výročia. Rád preto, že sa už dá v niečom pokračovať, budovať, ústav je už do určitej miery vybavený, aspoň druhí vidia veľa pozitívnych črt. A nerád preto, že keď si vezmem iba len zábery, ktoré som chcel realizovať za posledné roky, a čo som z toho realizoval ...

OTÁZKA: Ktoré napríklad?

Dr.KOVÁČ: Ešte som nenapísal solídnu knižku. Niet proste na to čas. Prvú takú editorskú prácu som urobil, keď som ochorel. Nevdojak mi to pripomína aj samého I.P.Pavlova, ktorý napísal svoju prvú knižku, keď si zlomil nohu. A už mal vtedy okolo šesťdesiat rokov.

OTÁZKA: To znamená, že práca v Ústave, predovšetkým tá základná, organizačná Vám odčerpáva mnoho tvorivých síl.

Dr.KOVÁČ: Ani by som to tak celkom nepovedal. Nie je to organizačná práca, ktorej u nás - vzhľadom na veľkosť nášho ústavu - nie je tak veľa, aby sa to nedalo zvládnuť. Ale v zák-

ladnom výskume je silná tendencia stále ísť po novom. A túžba hľadať vždy nové a nové odvádza človeka od toho, čo predtým už spracoval, aby sa pritom dôslednejšie pristavil, rozšíril a aj dopracoval. Výskumné údaje, ktoré sme za toto obdobie na našom ústave získali, by postačili na napísanie niekoľko desiatok kníh. Faktom je, že za to obdobie sme napísali trinásť, alebo štrnásť, a aj to sú práce väčšinou kolektívne.

OTÁZKA: Nazdávam sa, že to je do určitej miery aj na škodu vecí, predovšetkým v tom, že sa ťažšie zachováva širšia bádateľská kontinuita. Veľmi jasne sa to tiež napríklad odráža, ak to zovšeobecníme na celú psychológiu, v malej syntetizácii teoretických poznatkov a ich prenikaní do praxe. Ak by sme zostali pri našej téme, tak napríklad sa o vašom ústave medzi domácou i zahraničnou psychologickou verejnosťou sa veľa vie, avšak do akej miery zasahuje tento jeho vplyv, ak môže zasahovať, do akej miery zasahuje aj do širšieho spoločenského rámca.

Dr.KOVÁČ: Mohol by som nadviazať na to, čo som povedal pred chvíľou. Základná aktivita je úspešná vtedy, ak je v celkovom kontexte celkovej odbornej práce. Povieť to percentuálne: na krajinu ako je Československo by malo byť odhadom päťkrát toľko psychológov v oblastiach psychologickéj aplikácie a desať razy toľko v oblasti rutínnej praxe, aby mohli zúžitkovať všetky výsledky, ktoré základný výskum zhromaždil.

OTÁZKA: To nie je len vec kvantitatívneho rastu, ale aj otázka vzájomného spojenia základného výskumu a aplikácie, ale aj tiež už spomínanej syntetizácie a zovšeoc-

OTÁZKA: Váš Ústav je ako tak stabilizovaný: ako ste už sám povedali, a ako je to zakotvené vo výhľadovom pláne Slovenskej akadémie do roku 1990. Aká je výskumná perspektíva Ústavu? Na čo sa chcete v nasledujúcich - ak sa to tak dá povedať - zamerať.

Dr. KOVÁČ: Aby sme sa dobre rozumeli, náš ústav nie je stabilizovaný v tom zmysle, žety bol dobudovaný. Dobudovaný by bol vtedy, keby sme mali v každom z našich štyroch oddelení po päť, sedem odborných pracovníkov a primeraný počet pomocných zložiek. Čo sa týka tematickej orientácie, experimentálna psychológia v historickom slede mala svoju doménu v poznávacích procesoch. To zodpovedá možnostiam experimentovania najviac. Keby sa malo v takýchto veľkých údobíach plánovať, prvá dekáda - aj keď to nebola celá dekáda, ale veľa do nich nechýba, pretože ešte pred založením psychologického laboratória v roku 1955, tu bolo trojročné obdobie v rámci filozofického ústavu, tak tá prvá dekáda bola metodologická, pripravovali sme na základný výskum po stránke metodologickej, vrátane ideologickej i všeobecno-teoretickej; v druhej fáze, to znamená v rokoch šesťdesiatych už začala tá monotematická profilácia na poznávacie procesy celkom výrazne. Existovalo len oddelenie všeobecnej psychológie a inžinierskej psychológie. Venovali sme sa procesu vnímania. Vtedy vznikli interfunkčné a iné zovšeobecnenie. V dekáde 70. a 80. rokov hlavným problémom je pamäť, keby som sa mal vyjadriť po starom, a po novom, problematika uchovávanía informácií. A keby som mal ísť ešte ďalej, mali by sme skončiť pri myslení. To by mohla byť také stručná strategická línia nášho experimentálneho bádania.

OTÁZKA: Prečo ste v tejto dekáde vyšli práve s pamäťou. Ak sa pozrieme na túto kontinuitu, tak by sa logicky žiadalo nadviazať na vnímanie myslením a nie pamäťou. Pamäť je tu akosi odbočkou.

Dr. KOVÁČ: Veľmi správne! Prišli sme na to, že hovoriť o vnímaní bez poznania pamäti nie je možné. Pretože vnímanie a pamäť sú dva veľmi blízke javy, ktoré sa oddelene nedajú skúmať. Potom z nášho hľadiska skúmanie pamäti pred myslením, je odbočka, ktorá však smeruje k vyššej syntéze, k ucelenejšiemu chápaniu kognitívnych procesov.

OTÁZKA: O päť rokov končí táto dekáda a vy budete uzatvárať etapu svojho bádania v oblasti pamäti. Plánujete vydať nejakú publikáciu, ktorá by zhrňala získané poznatky?

Dr. KOVÁČ: Kým odpoviem na túto otázku chcel by som poznamenať, že existuje publikácia, ktorá zhrňa poznatky z oblasti vnímania. Zhodou okolností vyšla po nemecky. Volá sa Visuelles Wahrnehmen - sein Anteil am Verhalten /Vizuálne vnímanie - jeho podiel v regulácii správania/. Vyšla v roku 1970. Táto práca mala tiež výjsť v oveľa väčšom rozsahu aj v slovenčine a mala byť akýmsi základným zhrnujúcim dielom o vnímaní. Potom keď sme už začali rozmýšľať o pamäti, povedali sme si, že počkáme s týmto vydaním, kým sa neozrejmia niektoré aspekty pamäti. Medzitým vyjde už prvá publikácia o pamäti, ktorá by sa mala objaviť už tohto roku /Dr. Šípoš/. Bude to vlastne udalosť v základnom výskume, pretože napísať pôvodnú prácu na základe empirických experimentálnych údajov, aby čo odstavec to nové zistenie, znamená desať rokov experimentálnej práce.

becnenia, pretože praktickí psychológovia musia dostávať poznatky určitým spôsobom spracované...

Dr.KOVÁČ: Máte pravdu. Ale ak dovoľíte jeden taký "karcírsky" názor. To čo bezprostredne žiada prax, neodborná prax, od základného výskumu, to už v základnom výskume nie je už dávno aktuálne, to my už dávno vieme. Základný výskum svoje novinky tvorí z chýbajúcich miest v systéme a priznám sa aj z náhod. Všetky nové smery výskumu boli vedľajšie produkty, alebo lepšie povedané zle postavené experimenty, v ktorých sa nekontrolovali určité podmienky. Tak sa mi podarilo objaviť napríklad faktor viacjazyčnosti, alebo faktor laterálnej preferencie. To sú veci, ktoré som nikdy nechcel robiť, a ktoré sa mi v experimente objavili náhodne.

OTÁZKA: Ak sa vrátíme k našej téme rozhovoru. Pôvodne začal ústav pracovať na problémoch z oblasti všeobecnej psychológie... resp. problematike poznávania. Postupne sa jeho záber rozšíril až po experimentálnu psychológiu osobnosti. Najmä tá posledná oblasť je relatívne nová a vo svete málo rozpracovávaná. V jednom článku, ktorý som nedávno čítal, ste vymedzili tri základné prístupy ku skúmaniu osobnosti: fenomenologický, psychometrický a experimentálny, ktoré ste dosť striktné od seba oddelili. Nazdávam sa, že toto oddeľovanie nie je celkom možné, pretože pre vedecký pokrok a platí to pre oblasť psychológie osobnosti zvlášť, je veľmi dôležitá integrácia faktorov, metód, prístupov a pod. To iba na okraj. Teraz otázka. Sú perspektívy, ak prejdeme z minulosti do budúcnosti, rozšíriť experimentálnu metodológiu ešte o ďalšie oblasti?

Dr.KOVÁČ: Napriek tomu, že náš ústav má dobrú perspektívu ďalšieho kvantitatívneho i kvalitatívneho rozvoja, nerátame s ďalším rozšírením výskumného záberu. Skôr naopak myslím si, že je potrebná väčšia intenzita ako extenzita.

OTÁZKA: Napriek tomu ukazuje sa - najmä z hľadiska spoločenskej objednávky - ako keby v základnom výskume chýbal sociálnopsychologický pohľad. To znamená experimentálne skúmanie tých činiteľov, ktoré tvoria v hierarchickom pohľade najsilnejšie a najkomplexnejšie podmienky utvárania osobnosti človeka. Myslím si, že experimentálna sociálna psychológia by bola vyvažujúcim prostriedkom vzhľadom na iné prístupy - napríklad sociologizujúce.

Dr.KOVÁČ: Ak by vývoj bol priaznivý pre rozvoj psychológie - a ja verím, že bude.- predstavoval by som si to takto. Ústav experimentálnej psychológie by mal naďalej ostáť tou zložkou, ktorá bude viac prispievať k poznatkovej základni psychologických vied. Disciplíny by sa ani nemali rozširovať. Už vzhľadom na doterajšiu tradíciu.

OTÁZKA: Aký je váš názor na zavádzanie psychológie do praxe, konkrétne v oblasti priemyslu?

Dr.KOVÁČ: Nemožno začať stavať psychologické pracovisko jedným človekom. Oveľa účinnejšie je mať v jednom priemyselnom podniku jednu solídne vybudovanú bunku, psychologickú jednotku, ako v desiatich podnikoch po jednom alebo v pätnástich nikoho. Jeden psychológ sa v podniku celkom stratí. Je odkázaný na istý morálny aj iný nátlak laickej verejnosti.

OTÁZKA: Keby ste mali porovnať váš Ústav s ústavom podobného profilujúceho charakteru, ktoré existujú na svete, ako by ste mohli hodnotiť výsledky vašej práce. Narážam na jednu myšlienku, ktorú som kde-si čítal, v ktorom sa hovorilo o vašom experimentálnom prístupe ako o "slovenskej experimentálnej škole".

Dr.KOVÁČ: Ja som toho názoru, že sa nemá a neďá porovnávať práca dvoch pracovísk, pretože všetko je jedinečné. A nemá sa porovnávať z dvoch dôvodov. Po prvé, druhých poznáme menej ako seba, už tu vzniká jedna "experimentálna chyba" a po druhé, že seba máme radšej. Ale pretože som už niekoľko ráz porušil svoje zásady, urobím to aj teraz. Ústavy tohto typu ako je náš sú len v socialistických krajinách, pretože profesionálne výskumné centrá v kapitalistických krajinách v takom komplexe ako predstavujú naše akadémie nie sú. To je všeobecne známe. V NSR je Institut Maxa Plancka, ktorý však nemá zďaleka toľko ústavov ako naša SAV. Napríklad vôbec nemá psychologický ústav. Brengelmanova skupina pôsobí v psychiatrickom inštitúte v Mníchove. Preto najlepšie sa môžeme porovnať len so socialistickými krajinami. Vzhľadom k nim môžeme povedať, že po prvé patríme k najstarším psychologickým ústavom. Najstarší je pravdepodobne psychologický ústav maďarskej akadémie vied, ktorý vznikol ešte pre II. svetovou vojnou. Jeho zameranie však nie je experimentálne. Potom je tu psychologický ústav rumunskej akadémie vied, ktorý vznikol približne v tom istom období ako náš ústav. Ale iné krajiny ako napríklad NDR nemá pri akadémii psychologický ústav, hoci má také osobnosti ako je prof.Klix. V Poľsku sa nedávno osamostatnila jedna

zložka na čele s prof.Obuchovskim v rámci filozoficko-sociologického ústavu. Pred dvoma rokmi bolo založené psychologické laboratórium v Bulharsku. 1.februára 1972 sa konštituoval psychologický ústav AV ZSSR.

Myslím, že to nebude vyzeráť prehnane ak poviem, že vznik a existencia nášho ústavu pri Akadémii do istej miery zohral svoju pozitívnu úlohu pri vzniku psychologických ústavov v iných socialistických krajinách.

OTÁZKA: Máte na mysli tiež vplyv, ktoré zohrali konferencie podunajských krajín v Smoleniciach?

Dr.KOVÁČ: Áno.

OTÁZKA: Keby ste mali porovnávať váš ústav s ústavmi čisto experimentálneho charakteru, ktoré existujú vo svete?

Dr.KOVÁČ: Toto porovnanie je veľmi ťažké urobiť z jednoduchého dôvodu: ani jeden z akademických ústavov nie je profilujúco experimentálny. Samozrejme okrem toho najnovšieho, ktorý vedie prof.Lomov v Moskve. Čo sa týka iných inštitúcií, ktoré majú vo svojom názve zahrnutý "experimentálny" napr. v Insbrucku je katedra experimentálnej psychológie, aj tieto majú odlišné zamerania.

Podľa môjho názoru výhodou nášho ústavu je to, že sa nezaobiera len zaznamenávaním dát, čisto experimentálnym spôsobom, ale kombinujeme metódy experimentálne i neexperimentálne.

OTÁZKA: Studia psychologica. Je to jediný viacjazyčný časopis, ktorý existuje v socialistických krajinách. Aké sú ďalšie perspektívy tohto časopisu?

Dr.KOVÁČ: Predtým, než tento časopis existoval som bol na jednom medzinárodnom podujatí, kde sa zišli psychológovia socialistických krajín, aby prediskutovali medzi iným aj otázku založenia medzinárodného časopisu. My sme mali už povolenie vydávať časopis. Napriek tomu som čakal, čo sa stane. Tri hodiny sa táto spoločnosť bavila a dohodli sa len na tom v akom jazyku budú rokovať. Ukázalo sa, že situácia nebola kompetenčne zrelá, aby nejaký štát prebral na seba vydávanie takého časopisu. Preto sme sa rozhodli postupovať inak. Začali sme v našom časopise publikovať aj cudzojazyčné články. O niekoľko rokov sme začali vychádzať len cudzojazyčne. A tak sa stal náš časopis medzinárodným fórom. Musím povedať, že *Studia psychologica* bol tým momentom, ktorý nám doslova otvoril dvere do sveta. A nielen nám, ale aj celej socialistickej psychológii. Keď som pred niekoľkými rokmi diskutoval s prof.Lomovom i inými kolegami zo socialistických krajín na túto tému, všetci jednoznačne zastávali stanovisko, že *Studia psychologica* robí marxistickej psychológii neoceniteľné služby. Prvý článok, ktorý bol u nás publikovaný, bol od prof.Lomova "Psychológia a teória odrazu". A tento článok, ktorý vyšiel po anglicky, sa teraz cituje po celom svete. Keby bol vyšiel v ruštine, možno by takú odozvu nebol zanechal.

OTÁZKA: Za krátke obdobie existencie *Studia psychologica* dosiahol tento časopis aj značnú svetovú popularitu. Mohli by ste uviesť nejaký konkrétny dôkaz?

Dr.KOVÁČ: Vo svete vychádza v súčasnosti osemsto až tisíc psychologických časopisov. Nový referátový časopis, ktorý vychádza vo Švajčiarsku, ktorý robí rešerše z dvesto najdôležitejších časopisov. A *Studia psychologica* je medzi

nimi. Myslím, že je to dostatočný dôkaz, keď napríklad uvážime, že nie sú tam ani Voprosy psychologii.

A aké sú perspektívy? V nasledujúcich rokoch nepredpokladám, žeby vo vydávaní *Studia psychologica* nastali nejaké zásadné zmeny. Podstatná zmena by mala nastať v tom, že by sa mala výrazne zlepšiť spolupráca so zahraničnými redaktormi, pretože zo zahraničia nedostávame vždy tie najkvalitnejšie príspevky a veľa razy je to dosť namáhavá technicko-organizačná práca. Druhá vec, ktorá nás v súčasnosti trápi sú odberatelia. Aj v tom sme podnikli určité kroky. Toho roku sme urobili nábor, ktorý zvýšil odbyt o 20 %.

OTÁZKA: Spomínali ste zahraničných redaktorov. Ktorí sú to?

Dr.KOVÁČ: Zahraniční členovia redakčnej rady a zároveň zahraniční redaktori sú tí, ktorí boli na II.Podunajských dňoch v Smoleniciach. Je to predovšetkým akademik Lomov, ďalej prof. Klíx a ďalší.

OTÁZKA: Keď ste hovorili o dobrých službách, ktoré robí váš časopis socialistickej psychológii vo svete, prišlo mi na um, že by sme potrebovali prinajmenej ešte jeden podobný časopis, ktorý by mohol mať trochu všeobecnejšie zameranie... Také čosi ako je v Poľsku - *Polish Psychological Bulletin*.

Dr.KOVÁČ: Ak sa na vydávanie časopisov pozeráme zo širšieho hľadiska, ukazuje sa, že tendencia je presne opačná: vydávanie časopisov bude sa integrovať a nie rozširovať. Súvisí s tým, že šírenie vedeckých informácií časopismi je veľmi neefektívne. Potom ak sa dívame na naše pomery, mali by sme už dnes uvažovať o lepších prostriedkoch výmeny infor-

informácií ako sú časopisy. Ja osobne vidím budúcnosť časopisov asi tak, že bude existovať málo časopisov, ktoré budú uverejňovať najzásadnejšie syntetizované informácie. Okrem toho bude existovať niekoľko referátových žurnálov, ktoré pokryjú fakticky celú psychologickú produkciu.

Ďakujem za rozhovor.

Zhovárať sa Ján Vopálenský

Elena Veľasová

K PROBLEMATIKE

PROFESIONÁLNEJ ORIENTÁCIE A ADAPTÁCIE MLÁDEŽE ⁺

Súčasná profesionálna štruktúra produktívneho obyvateľstva odzrkadľuje rozvoj materiálno-technickej základne spoločnosti. Podľa posledných komplexných údajov, ktoré sú spreď piatich rokov, robotníci v Československej socialistickej republike tvoria až 58,2 percenta produktívneho obyvateľstva, teda vyše polovice. Veľkú časť, a to 43,17 percenta tvoria robotníci do 30 rokov. Rozdiely medzi oboma republikami sú zanedbateľné - v ČSR tvorí robotnícka mládež z celkového počtu robotníkov 33,45 percenta a v SSR 36,6 percenta. Z hľadiska kvalifikačnej a vzdelanostnej úrovne je práve táto časť robotníckej triedy na vyššom stupni. V oboch republikách sú rozdiely v kvalifikačnej úrovni dievčat, ktorá zaostáva za kvalifikačnou úrovňou chlapcov, lebo časť dievčat po krátkom zaučení nastupuje priamo do pracovného pomeru.

Vzdelanie nie je samoučelné. Je prípravou na budúce povolanie, do ktorého budú mladí ľudia nastupovať v čase, keď do nášho života bude čoraz výraznejšie zasahovať vplyv vedy a technický pokrok. V nastupujúcej fáze vedeckotechnickej revolúcie sa popri rozvíjajúcej sa automatickej vý-

---

⁺ Príspevok, ktorý odznel na konferencii "Mladá generácia robotníckej triedy a sociálne plánovanie", Smolenice 4. - 6. december 1974